

PRIMJENA POUČAVANJA ZA KRITIČKO MIŠLJENJE U NASTAVNOJ PRAKSI: PERSPEKTIVA PEDAGOGA

Iva Buchberger

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
ibuchberger@ffri

Renata Hasel

Sažetak

Cilj je ovoga rada steći uvid u percepciju pedagoga o poučavanju za kritičko mišljenje kao suvremenom pristupu poučavanju. U istraživanju su sudjelovala 172 pedagoga koja su odgovarala na otvorena pitanja o mogućnostima primjene kritičkoga mišljenja u nastavnoj praksi te izazovima koji prate tu primjenu. Provedena je tematska analiza kvalitativnih podataka prikupljenih iz odgovora na postavljena otvorena pitanja. Rezultati istraživanja upućuju na to da pedagozi općenito smatraju poučavanje za kritičko mišljenje primjenjivim u nastavnoj praksi. Također, rezultati istraživanja pokazuju da se poučavanje za kritičko mišljenje primjenjuje u školama, ali da njegova primjena ovisi o različitim čimbenicima, primjerice obilježjima učitelja/nastavnika i učenika te obilježjima škole i procesa poučavanja. Istraživanje također otkriva niz izazova u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje, no istovremeno nudi prijedloge za njihovo prevladavanje, što uvelike doprinosi razvoju i uspješnijoj implementaciji poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi.

Ključne riječi: kompetencija kritičkoga mišljenja, učitelj, nastavnik, pedagog, poučavanje za kritičko mišljenje

UVOD

Važnost razvoja kompetencije kritičkoga mišljenja, time i poučavanja usmjerenog kritičkom mišljenju, odavno je prepoznata. Valja podsjetiti na to kako relevantni i recentni *policy* dokumenti u globalnom, europskom i nacionalnom kontekstu kontinuirano ističu potrebu za razvijanjem vještine kritičkoga mišljenja. Odgojno-obrazovni zahtjevi na globalnoj razini usmjereni su razvoju kritičkoga mišljenja u skladu s potrebama tržišta rada i konkurentnosti te doprino-

sa ljudskoj dobrobiti i aktivnom demokratskom građanstvu (UNESCO, 2021; Vincent-Lancrin i sur., 2019). Razvoj i jačanje kompetencije kritičkoga mišljenja važan je dio vizije kvalitetnoga obrazovanja na razini Europske unije (EHEA Ministerial Conference, 2024; Europska komisija, 2020a; Europska komisija, 2020b). U Preporukama Vijeća Europske unije o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (2018) kritičko mišljenje integrirano je u svih osam ključnih kompetencija – komunikaciju na materinskom jeziku, komunikaciju na stranom jeziku, matematičku, znanstvenu i tehnološku kompetenciju, digitalnu kompetenciju, kompetenciju učiti kako učiti, socijalnu i građansku kompetenciju, osjećaj za inicijativu i poduzetništvo, kulturnu svijest i izražavanje.

U novije se vrijeme važnost razvijanja kritičkoga mišljenja sve više povezuje s pitanjima održivoga razvoja, digitalizacije, medijske pismenosti i umjetne inteligencije. *GreenComp – Europski okvir kompetencija za održivost* prepoznaje važnost kompetencije kritičkoga mišljenja kao dio područja *prihvatanja složene prirode održivosti*. Prema *GreenCompu*, kompetencija kritičkoga mišljenja ključna je u poticanju učenika da prevladaju pasivno razumijevanje koncepta održivosti, odnosno da postanu odgovorniji i proaktivniji u stvaranju održivijega svijeta (Bianchi, Pisiotis i Cabrera Giraldez, 2022; UNESCO, 2020; Vijeće Europske unije, 2022). Osim u kontekstu održivoga razvoja, važnost kritičkoga mišljenja prepoznata je i u kontekstu digitalizacije (Europska komisija, 2020c), gdje čini važan dio digitalne kompetencije i medijske pismenosti (Vijeće Europske unije, 2016). U tom se kontekstu naglašava potreba za dodatnim jačanjem kompetencije kritičkoga mišljenja u svrhu poticanja razvoja sposobnosti kritičkoga pristupa informacijama (Europska komisija, EACEA i Eurydice, 2016; Europska komisija, 2020c; Vijeće Europske unije, 2020). Ta potreba postaje sve izraženija i zbog ubrzanoga napretka tehnologije i razvoja umjetne inteligencije. Kritičko mišljenje prepoznato je kao neizostavan dio obrazovanja o umjetnoj inteligenciji zbog potrebe za procjenom informacija i suočavanjem s etičkim izazovima u njezinoj primjeni (UNESCO, 2021; UNESCO, 2023).

Hrvatska obrazovna politika usklađena je s globalnim i europskim trendovima i smjernicama. U Nacionalnoj razvojnoj strategiji Republike Hrvatske do 2030. godine (NN, 13/2021) razvijanje kritičkoga mišljenja istaknuto je kao jedan od ključnih prioriteta obrazovne politike. Važnost stjecanja i razvoja kompetencije kritičkoga mišljenja naglašena je u Nacionalnom planu razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine (MZO, 2023a), Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije – Nove boje znanja (MZOS, 2015) te u Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (MZOŠ, 2011). Usmjerenost razvoju kompetencije kritičkoga mišljenja jasno je prisutna u kurikulumima nastavnih predmeta za osnovnu i srednju školu, kao i kurikulumima međupredmetnih tema. Dodatan doprinos razvoju kritičkoga mišljenja kod učenika i poučavanju kritičkoga mišljenja u Republici Hrvatskoj ostvaren je i uvođenjem novoga izbornog predmeta Svijet i ja koji se od školske godine 2023./2024. eksperimentalno provodi u osnovnim školama. Usmjerenošću na razvoj kritičkoga mišljenja kao opće i generičke kompetencije učenike se poučava logičkom i

strateškom razmišljanju, upravljanju vlastitim mišljenjem, medijskoj pismenosti, održivom razvoju, građanskom odgoju i obrazovanju te demokratskim vrijednostima (MZO, 2023b).

Iako je važnost razvoja kritičkoga mišljenja i poučavanja za kritičko mišljenje prepoznata na globalnoj, europskoj i nacionalnoj razini, u hrvatskom istraživačkom prostoru proveden je relativno malen broj empirijskih istraživanja na ovu temu (Buchberger, 2023a). Drugim riječima, poučavanje za kritičko mišljenje kao predmet istraživanja tek je u začetku. Unutar toga okvira posebno izostaju istraživanja koja se bave pedagozima kao ključnim dionicima odgoja i obrazovanja, a samim time i poučavanja za kritičko mišljenje.

Uloga pedagoga u poučavanju za kritičko mišljenje

Uloga pedagoga u ostvarivanju poučavanja za kritičko mišljenje višestruka je i iznimno važna. Unutar različitih područja rada pedagoga u odgojno-obrazovnim ustanovama, posebice područja neposrednoga sudjelovanja u odgojno-obrazovnom procesu, stručni suradnici pedagozi imaju važnu ulogu u implementaciji poučavanja za kritičko mišljenje. Prije svega, pedagozi motiviraju i osnažuju učitelje i nastavnike za primjenu poučavanja za kritičko mišljenje podrškom, savjetovanjem i supervizijom. Na temelju opažanja izvođenja nastavnoga procesa (Bezinović, Marušić i Ristić Dedić, 2012) pedagozi mogu usmjeriti učitelje i nastavnike na primjenu poučavanja za kritičko mišljenje i njegovih dimenzija u nastavnoj praksi. To se posebice odnosi na kritički pristup sadržaju poučavanja, primjenu aktivnih i suradničkih oblika rada te aktivnih metoda poučavanja i vrednovanja, kritičku akciju i stvaranje poticajnoga demokratskog ozračja poučavanja (Buchberger, 2023b). Također, pedagozi mogu potaknuti učitelje i nastavnike da prilikom izrade godišnjih izvedbenih kurikula, uz uvažavanje odgojno-obrazovnih ishoda propisanih kurikulumima nastavnih predmeta i međupredmetnih tema, dodatnu pozornost posvete planiranju poučavanja prilagođenoga potrebama učenika s ciljem ostvarivanja ishoda učenja usmjerenih razvoju kritičkoga mišljenja (Buchberger, 2023b), uz poseban naglasak na razine višega reda (Bloom, 1956; Anderson i Krathwohl, 2001).

Osim praćenja kvalitete izvođenja nastavnoga procesa i ostvarivanja kurikula, pedagozi sudjeluju u praćenju, provedbi i evaluaciji provedbe školskih projekata i izvannastavnih aktivnosti koje doprinose razvoju kompetencije kritičkoga mišljenja kod učenika (Miliša i Ćurko, 2010; Pejić Papak, Vujičić i Ivković, 2017). Primjeri izvannastavnih aktivnosti koje potiču razvoj kritičkoga mišljenja, a u čiju se izvedbu mogu uključiti i pedagozi, uključuju debatne klubove (Miliša i Ćurko, 2010; Tran i Tran, 2022), volonterske klubove (Rijavec, Jurčec i Pavlović, 2019) i čitateljske klubove (Álvarez-Álvarez i Pascual-Díez, 2014). Izvannastavnim aktivnostima i školskim projektima, kao i suradnjom s dionicima u lokalnoj zajednici, posebno se potiče kritička akcija kao istaknuta dimenzija poučavanja za kritičko mišljenje (Buchberger, 2023b). Pedagozi mogu izravno primjenjivati poučavanje za kritičko mišljenje i pedagoškim radionicama, osobito prilikom obrade međupredmetnih tema. Uz navedeno, upravo su pedagozi, s učiteljima razredne nastave i nastavnicima društveno-humanističke skupine predmeta, prepoznati kao

stručnjaci koji posjeduju kompetencije za poučavanje kritičkoga mišljenja u okviru predmeta *Svijet i ja* u osnovnim školama.

Naposljetku, pedagozi imaju ključnu ulogu u edukaciji i stručnom usavršavanju učitelja i nastavnika za primjenu poučavanja za kritičko mišljenje u skladu sa suvremenim pedagoškim, didaktičkim i metodičkim spoznajama. Njihov je zadatak pružiti učiteljima i nastavnicima individualnu pomoć i podršku pri planiranju i ostvarivanju planova usavršavanja u području poučavanja za kritičko mišljenje te razvoju kompetencija koje omogućuju integraciju kritičkoga mišljenja u sve aspekte nastave. U suradnji s učiteljima i nastavnicima pedagozi osiguravaju dosljednu primjenu poučavanja za kritičko mišljenje u učionicama, čime doprinose stvaranju školskoga ozračja koje promiče i njeguje kulturu kritičkoga mišljenja.

Slijedom navedenoga, ovaj rad nastoji istaknuti važnost poučavanja za kritičko mišljenje te ulogu pedagoga u tom procesu. U ovom se radu poučavanje za kritičko mišljenje definira kao poučavanje koje je usmjereno učeniku i razvoju njegovih kompetencija, s naglaskom na razvoj kompetencije kritičkoga mišljenja kao opće, generičke, transverzalne, ključne, jezgrovne, životne i globalne kompetencije (Buchberger, 2023a). U okviru suvremene didaktičke teorije i prakse kritičko mišljenje ističe se kao važan element učenja i poučavanja (Topolovčan i Matijević, 2017). Njegove ključne značajke počivaju na teoriji konstruktivističkoga poučavanja koja pretpostavlja aktivno sudjelovanje učenika u procesu učenja, pristup razmatranju problema iz različitih perspektiva, autentično učenje u okviru praktične primjene teorijskih znanja u različitim situacijama te suradničko učenje (Bognar i Matijević, 2005; Bošnjak, 2009; Topolovčan i Matijević, 2017; Topolovčan, Rajić i Matijević, 2017). Poučavanje za kritičko mišljenje uključuje pritom šest temeljnih dimenzija – ishode učenja usmjerene razvoju kritičkoga mišljenja i kritičkom pristupu nastavnom sadržaju, aktivnim nastavnim metodama i suradničkim oblicima rada, aktivnim metodama vrednovanja, kritičkoj akciji i demokratskom razrednom ozračju (Buchberger, 2023b, 2022, 2020).

METODA

Cilj

Cilj je ovoga istraživanja steći uvid u percepcije pedagoga o poučavanju za kritičko mišljenje kao pristupu poučavanju u okviru suvremene didaktike.

Sudionici

U istraživanju je sudjelovao prigodan uzorak pedagoga koji su prisustvovali Državnom skupu pedagoga pod nazivom *Suradnja i podrška: osnaživanje za promjene za pedagoge osnovnih i srednjih škola u RH*, a koji je organizirala Agencija za odgoj i obrazovanje u Lovranu. Prije

provođenja istraživanja sudionici su aktivno sudjelovali na predavanju *Poučavanje za kritičko mišljenje: interpretacija i primjena u nastavnoj praksi* koje je održala dr. sc. Iva Buchberger, doc. Tako su dobili iscrpno obrazloženje i kritičko razlaganje koncepta *poučavanje za kritičko mišljenje*, čime je dijelom osigurana sadržajna valjanost istraživanja. U istraživanju su sudjelovala ukupno 172 pedagoga, sudionika navedenoga skupa. Uzorak istraživanja može se kategorizirati prema općim obilježjima sudionika istraživanja poput radnoga staža i mjesta zaposlenja, a detaljna kategorizacija prikazana je u Tablici 1 kao dodatna ilustracija strukture sudionika istraživanja. Navedeni podatci nisu korišteni u obradi dobivenih rezultata.

Tablica 1

Kategorizacija sudionika istraživanja prema radnom stažu i mjestu zaposlenja

KATEGORIZACIJA SUDIONIKA ISTRAŽIVANJA						
Ukupan broj sudionika istraživanja						
172						
Radni staž						
Manje od 10 godina	Od 11 do 20 godina	21 godinu i više	Nema podataka			
82	45	44	1			
Mjesto zaposlenja						
Osnovna škola ¹	Srednja strukovna škola	Gimnazija	Umjetnička škola	Učenički dom	Nema podataka	
97	40	17	3	1	25	

Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno, a sudionici su obaviješteni o tome da mogu odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku i iz bilo kojega razloga. Osigurana je anonimnost podataka.

Mjerni instrument

U okviru istraživanja provedeno je anketiranje uz primjenu anketnoga upitnika sa sljedećim otvorenim pitanjima na koja su sudionici istraživanja davali kvalitativne odgovore: *Je li poučavanje za kritičko mišljenje primjenjivo u nastavnoj praksi? Jesu li pojedinačne dimenzije poučavanja za kritičko mišljenje primjenjive u nastavnoj praksi? Primjenjuje li se u Vašoj školi poučavanje za kritičko mišljenje? Uočavate li neke izazove/probleme u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi?*

¹ Napomena: Neki sudionici istraživanja naveli su dvije škole zaposlenja pa je slijedom toga ukupan zbroj sudionika prema kriteriju mjesto zaposlenja veći od 172 (odnosno od ukupnoga broja sudionika).

Postupak

Istraživanje je provedeno 7. studenog 2023. godine. Nakon prikupljanja podataka putem anketnog upitnika s otvorenim pitanjima provedena je tematska analiza kvalitativnih podataka. Iz svakoga odgovora pedagoga dubinskim i opetovanim čitanjem kodirani su podatci, a zatim su izdvojene dvije ključne teme – primjenjivost i primjena poučavanja za kritičko mišljenje i izazovi primjene poučavanja za kritičko mišljenje s pripadajućim podtemama, u skladu s oblikovanom analitičkom matricom prikazanom u Tablici 2.

Tablica 2

Analitička matrica za analizu podataka o poučavanju za kritičko mišljenje iz perspektive pedagoga

ANALITIČKA MATRICA
PRIMJENJIVOST I PRIMJENA POUČAVANJA ZA KRITIČKO MIŠLJENJE
Procjena primjenjivosti
Primjena u praksi
Čimbenici primjene u praksi
IZAZOVI PRIMJENE POUČAVANJA ZA KRITIČKO MIŠLJENJE
Obilježja učitelja/nastavnika
Obilježja učenika
Obilježja poučavanja
Obilježja škole
Obilježja odgojno-obrazovnog sustava i širega društvenog konteksta
Odgovori na izazove

Za ključnu temu primjene poučavanja za kritičko mišljenje izdvojene su sljedeće podteme: procjena primjenjivosti, primjena u praksi i čimbenici primjene u praksi. Za ključnu temu izazova primjene poučavanja za kritičko mišljenje izdvojene su ove podteme: obilježja učitelja/nastavnika, obilježja učenika, obilježja poučavanja, obilježja škole, obilježja odgojno-obrazovnog sustava i širega društvenog konteksta te odgovori na izazove.

REZULTATI

Primjenjivost i primjena poučavanja za kritičko mišljenje

Iz analize prikupljenih podataka može se uočiti da pedagozi koji su sudjelovali u istraživanju ne samo da poučavanje za kritičko mišljenje smatraju primjenjivim već ga također ocjenjuju korisnim i poželjnim u nastavnoj praksi. Pedagozi poučavanje za kritičko mišljenje percipiraju primjenjivim u svim segmentima nastavne prakse, u svim nastavnim predmetima i izvannas-

tavnim aktivnostima, uz poseban naglasak na prilagodbu metoda poučavanja razvojnim stupnjevima učenika. Iako poučavanje za kritičko mišljenje većina smatra primjenjivim u nastavnoj praksi, neki pedagozi ističu važnost izbjegavanja nekritičke primjene poučavanja za kritičko mišljenje. U tom kontekstu pedagozi posebno ističu važnost planiranja nastave i prepoznavanja tema prikladnih za poticanje razvoja kritičkoga mišljenja kod učenika. Sljedeći iskazi sažimaju navedene stavove:

Takvo poučavanje primjenjivo je u svim segmentima nastavne prakse.

Primjenjivo je i kroz redovne predmete i kroz izvannastavne aktivnosti (npr. Debatni klub).

Je, možda ne nužno na svakom nastavnom satu, ali svakako treba naći teme koje su pogodne i na kojima se treba poticati i razvijati kritičko mišljenje. Nije potrebno stalno „gurati“ kritičko mišljenje u svaku nastavnu jedinicu. Smatram da stupnjem školovanja treba rasti i količina zastupljenosti kritičkog mišljenja u nastavi.

Dodatno, pedagozi prepoznaju i ističu vlastitu ulogu u ostvarivanju poučavanja za kritičko mišljenje. Pritom prepoznaju da mogu izravno poučavati za kritičko mišljenje, educirati učitelje i nastavnike za njegovu primjenu, kao i doprinijeti razvoju kritičkoga mišljenja kod učenika individualnim (savjetodavnim) radom u svakodnevnim situacijama. Navedeno je vidljivo u sljedećim iskazima pedagoga:

Da, primjenjivo je, mi pedagozi možemo ga poučavati, a možemo poučiti učitelje metodama rada koje razvijaju kritičko mišljenje.

Da, kritičko mišljenje može se provoditi i svakodnevno u individualnim razgovorima i situacijama u kojima se učenici nalaze.

Pedagozi smatraju da su pojedinačne dimenzije poučavanja za kritičko mišljenje također primjenjive u nastavnoj praksi. Prema njihovu mišljenju, primjena tih dimenzija neophodna je u suvremenom pristupu poučavanju, pri čemu ističu da svaka od dimenzija može biti integrirana u različite nastavne predmete i sadržaje, kao i u međupredmetne teme, barem u određenoj mjeri. Prema mišljenju pedagoga, učitelji i nastavnici mogu kombinirati različite dimenzije tijekom nastavnoga procesa, uz njihovu prilagodbu specifičnostima nastavnoga predmeta koji predaju. Međutim, dio sudionika istraživanja smatra da su neki nastavni predmeti pogodniji za njihovu primjenu od drugih. U sljedećim iskazima sažeti su njihovi stavovi:

Postoje pojedinačne dimenzije koje se na više načina mogu primijeniti u bilo kojem nastavnom predmetu, bez obzira bio to odgojni predmet ili obrazovni.

Nastavnici i učitelji tijekom izvođenja nastavnog procesa mogu kombinirati pojedine dimenzije poučavanja za kritičko mišljenje. Neki nastavni predmeti pogodniji su za implementiranje pojedinih dimenzija od drugih.

Pedagozi koji su sudjelovali u istraživanju smatraju da je primjena poučavanja za kritičko mišljenje prisutna u školama u kojima su zaposleni, no priznaju da se ta primjena razlikuje među nastavnim predmetima i učiteljima/nastavnicima te upućuju na mogućnost dodatnoga napretka. Prema mišljenju nekih sudionika istraživanja, u školama i dalje prevladava transmisijsko poučavanje, što se može vidjeti iz sljedećih iskaza:

Primjenjivo je i vrlo često učitelji primjenjuju kritičko mišljenje. Vjerujem da ima prostora za napredak kod nekih.

Iz iskustva u mojoj školi nastavnici su više skloniji transmisijskom načinu poučavanja jer im je to 'lakše'.

Iako pedagozi prepoznaju mogućnost primjene poučavanja za kritičko mišljenje u svim nastavnim predmetima, ističu da se ono ne provodi jednako u njima. Posebno ističu manjak primjene u okviru stručno-teorijske i praktične nastave u srednjim strukovnim školama. Pedagozi su izdvojili sljedeće nastavne predmete kao one u kojima uočavaju učestaliju primjenu poučavanja za kritičko mišljenje u školama u kojima su zaposleni: Hrvatski jezik, strane jezike (posebno Engleski jezik), Povijest, Geografiju, Politiku i gospodarstvo, Tehničku kulturu, Likovnu kulturu, Biologiju, Fiziku, Etiku, Vjeronauk te Forum za dječja prava u razrednoj nastavi, Građanski odgoj u višim razredima osnovne škole i predmet Škola i zajednica u srednjim školama. Osim u okviru redovnih i izbornih predmeta, smatraju da se poučavanje za kritičko mišljenje u školama provodi i u okviru pedagoških radionica na satu razrednoga odjela, ovisno o temama i sadržajima (primjerice medijska pismenost, međuljudski odnosi) te u okviru međupredmetnih tema, izvannastavnih aktivnosti (primjerice parlaonice i debate) i školskih projekata, pri čemu ponovno prepoznaju vlastitu ulogu u ostvarivanju poučavanja za kritičko mišljenje. O navedenom svjedoče sljedeći iskazi:

Sve su dimenzije primjenjive u nastavnoj praksi u školi (...) Više je prisutnije u društvenoj skupini predmeta, manje u prirodoslovlju, a gotovo da potpuno izostaje u stručno-teorijskoj nastavi. Najizraženije trenutno u fakultativnom predmetu „Škola i zajednica“.

Moguća je primjena i mislim da se velikim dijelom primjenjuje što zaključujem temeljem uvida u nastavu učitelja. Osobno ja primjenjujem na radionicama vezanim uz međupredmetne teme.

Ja sam osobno kao stručni suradnik pokušavala i uspješno primijenila u debatama i parlaonicama.

Pedagozi dodatno prepoznaju da je primjena poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi moguća, no ovisna o različitim čimbenicima. Smatraju da prvenstveno ovisi o obilježjima učitelja i nastavnika, odnosno njihovoj osviještenosti o važnosti poučavanja za kritičko mišljenje, motiviranosti i spremnosti na promjene te osposobljenosti i stručnosti, tj. posjedovanju kompetencija za poučavanje kritičkoga mišljenja. Uz navedeno, sudionici istraživanja važnim

čimbenicima smatraju način rada pojedinih učitelja/nastavnika te njihov izbor metoda i oblika rada, kao i njihove kapacitete, ambicije, afinitete i predanost struci. Osim o obilježjima učitelja/nastavnika, primjena poučavanja za kritičko mišljenje – prema percepciji pedagoga – ovisi i određenim obilježjima učenika. Pedagozi pritom posebno naglašavaju važnost motiviranosti, spremnosti i sposobnosti učenika za sudjelovanje u takvom poučavanju. Naposljetku, pedagozi izdvajaju i čimbenike povezane sa školskim okruženjem i uvjetima poučavanja, poput vođenja i strukture škole te školske kulture i ozračja. Dodatno, važni su i čimbenici poput veličine razreda, dostupnosti opreme, propisane satnice, nastavnih tema i sadržaja te vremena koje učitelji/nastavnici imaju na raspolaganju za poučavanje. Navedeni čimbenici spomenuti su u sljedećim iskazima pedagoga:

Kao i u svemu bitan čimbenik je učitelj. Tek kada učitelji budu kritički razmišljali i to primjenjivali, moći će to i poučavati.

Poučavanje za kritičko mišljenje je primjenjivo u nastavnoj praksi te se primjenjuje u školi, ali smatram kako uvelike ovisi o nastavniku i njegovom stilu rada, ograničenosti količinom sadržaja, vremenom i ostalim uvjetima rada, kao i interesu samih učenika te dinamici unutar samog razreda.

Primjenjivo je, ali ovisi o samom učitelju. Ponekad ovisi i o učenicima jer neki učitelji koji i pokušaju, odustanu nakon što vide da nemaju pozitivnu povratnu informaciju od učenika.

Izazovi primjene poučavanja za kritičko mišljenje

Analiza odgovora otkriva da pedagozi prepoznaju potencijalne izazove u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi. Njihove su percepcije uglavnom usmjerene složenim i višestrukim izazovima povezanim s obilježjima učitelja/nastavnika. Prije svega, pedagozi kao ključan izazov ističu nedostatak spremnosti i educiranosti, odnosno manjak razvijenih kompetencija za poučavanje za kritičko mišljenje, kao i općih didaktičko-metodičkih kompetencija učitelja i nastavnika. Prema mišljenju pedagoga, većina učitelja i nastavnika tijekom svojega inicijalnog obrazovanja nije adekvatno osposobljena za primjenu poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi. Smatraju da se ovaj problem proteže cijelom okolicom obrazovanja učitelja/nastavnika – od inicijalnoga obrazovanja tijekom kojega se ne pridaje dovoljno pozornosti didaktičko-metodičkom obrazovanju učitelja/nastavnika do kontinuiranoga stručnog usavršavanja u području poučavanja za kritičko mišljenje, koje pedagozi ocjenjuju kao neadekvatno ili čak nepostojeće. Navedeno potvrđuju sljedeći iskazi:

Poučavanje za kritičko mišljenje u mojoj školi ne primjenjuje se u dovoljnoj mjeri jer većina učitelja ni sama nema dovoljno razvijeno kritičko mišljenje.

Kako radim u strukovnoj školi, vidim previše nastavnika koji su stručnjaci, ponekad i vrhunski, u svojoj struci, no nedostaje im elementarnih znanja s područja pedagogije, razvojne psihologije, komunikologije, didaktike...

Pedagozi također primjećuju da mnogi učitelji i nastavnici pokazuju manjak interesa i motivacije za implementaciju poučavanja za kritičko mišljenje u svoju nastavnu praksu. Prema njihovim iskazima, dio učitelja i nastavnika nije dovoljno motiviran ni za ostvarivanje osnovnih ishoda učenja, a dodatno opterećenje koje sa sobom nosi poučavanje za kritičko mišljenje kod nekih smanjuje volju za njegovom implementacijom. Pedagozi ističu da među učiteljima i nastavnicima, osobito onim starijima, postoji otpor prema promjenama i inovacijama u nastavi, što dodatno otežava uvođenje poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnu praksu. Prema mišljenju pedagoga, nedostatak primjene poučavanja za kritičko mišljenje često je povezan s konformizmom te sklonošću izbjegavanja dodatnoga rada i odgovornosti. Spomenuto je vidljivo u sljedećim iskazima:

Prvenstveno je problem u nastavnicima koji često nisu motivirani niti za osnovne ishode, a osobito ne za nešto što traži dodatan rad i angažman.

Jedan od problema je svakako stav nastavnika da ne žele promjenu (teško prihvaćaju svaki oblik promjene) u svom načinu rada i načinu poučavanja.

Vrijednosni sustav učitelja/nastavnika također je istaknut kao izazov u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje. Pedagozi smatraju da će učitelji i nastavnici koji nisu osobno uvjereni u vrijednost takvoga poučavanja teško promicati razvoj kritičkoga mišljenja u svojoj nastavnoj praksi. Uz procjenu vrijednosti, kao izazov primjeni poučavanja za kritičko mišljenje navode se i stavovi učitelja i nastavnika prema poučavanju za kritičko mišljenje. Navedeno ilustriraju sljedeći navodi:

Izazov je vrijednosni sustav učitelja koji se tim poučavanjem bavi.

Osobni stavovi učitelja o kritičkom poučavanju.

Pedagozi primjećuju i neke potencijalne izazove u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje koji su povezani s obilježjima učenika. Smatraju kako ključni izazov predstavlja nedostatak zainteresiranosti i motivacije učenika, što često rezultira njihovom nesuradljivošću i pasivnošću tijekom nastavnoga procesa. Nezainteresiranost učenika za određene sadržaje može značajno otežati njihovo aktivno sudjelovanje u nastavi i angažman u obliku kritičkoga promišljanja. Posljedica je toga da učenici ponekad neozbiljno pristupaju temi nastavnoga sata ili pokazuju nedostatak poštovanja prema učitelju/nastavniku, što može dovesti do gubitka njegova autoriteta. Sljedeći citati potvrđuju navedeno:

Učenici nisu motivirani, ne surađuju ili slabo (možda jer su „navikli“ na drugi način rada).

Učenici nisu dovoljno spremni na takav oblik poučavanja.

Uz navedeno, pedagozi procjenjuju da sposobnosti i kapaciteti učenika imaju ključnu ulogu u uspješnoj implementaciji poučavanja za kritičko mišljenje, stoga dodatan izazov u njegovoj primjeni predstavlja posebne odgojno-obrazovne potrebe učenika koje zahtijevaju prilagod-

bu metoda poučavanja. Smatraju da je razvoj kritičkoga mišljenja kod učenika s teškoćama u razvoju ili s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima dodatni izazov učiteljima/nastavnicima jer zahtijeva provedbu aktivnosti koje uključuju učenike različitih mogućnosti, sposobnosti i postignuća. Izazov u poučavanju kritičkoga mišljenja može predstavljati i dobna skupina učenika kojoj takav pristup nije prikladan, kao i njihov vrijednosni sustav. U nastavku su navedeni iskazi pedagoga koji to ilustriraju:

S druge strane neki učitelji misle i govore da učenici danas nisu sposobni za više razine znanja.

Nepoštovanje učenika koji odlaze 'predaleko' u propitivanju rada učitelja.

Djeca s (velikim) teškoćama teško sudjeluju u ovom segmentu poučavanja.

Određeni izazovi u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi povezani su i s obilježjima poučavanja. Pritom se kao jedan od ključnih čimbenika koji otežava primjenu takvoga poučavanja navodi potreba za ulaganjem dodatnoga truda, angažmana i vremena za pripremu. Pedagozi navode da se učitelji i nastavnici često radije odlučuju za tradicionalne pristupe poučavanju koji se oslanjaju na transmisijsko prenošenje znanja. Sudionici istraživanja ističu da poučavanje za kritičko mišljenje može predstavljati izazov zbog ograničenoga vremena unutar nastavnoga sata te propisanih kurikula koji uključuju opširno nastavno gradivo koje je potrebno obraditi na nastavi. Upravo je nedostatak vremena prepoznat kao čimbenik koji ograničava mogućnosti poticanja kritičkoga promišljanja i rasprave među učenicima. Uz navedeno, ističe se i ograničenost u primjeni poučavanja kritičkoga mišljenja unutar predmetno-razredno-satnoga sustava koji je prilagođen transmisijском pristupu poučavanja. Sljedeći iskazi ilustriraju spomenuto:

Neki nastavnici ne žele raditi dodatne pripreme – kažu da to iziskuje puno više truda i vremena za što nisu dovoljno motivirani i plaćeni.

Izazovi bi bili nedostatak vremena za svladavanje odgojno-obrazovnih ishoda zbog čega je nerealno očekivati da učitelji odvajaju vrijeme na primjenu kritičkog mišljenja.

Izazovi/problemi su veliki. Nastavnici su još uvijek najviše opterećeni hoće li im se preklopiti broj nastavnog sata s nastavnom jedinicom koja je planirana (napisana) u operativnom programu ili GIK-u.

Pedagozi kao dodatne izazove ističu nepredvidivost tijeka poučavanja i neprilagođenost poučavanja za kritičko mišljenje određenim nastavnim predmetima, osobito novim nastavnim predmetima i nastavnim sadržajima. Prema mišljenju pedagoga, primjena poučavanja za kritičko mišljenje dodatno je otežana u velikim i heterogenim razrednim odjelima. Pedagozi napominju da se učitelji i nastavnici često suočavaju s izazovima u održavanju discipline i autoriteta tijekom aktivnosti usmjerenih poticanju kritičkoga mišljenja. Među dodatnim izazovima primjene poučavanja za kritičko mišljenje izdvajaju se poteškoće u suradnji s ostalim dionicima odgojno-obrazovnoga procesa, uključujući suradnju s drugim učiteljima/nastavnicima i roditeljima

učenika, kao i izazovi u primjeni aktivnih metoda vrednovanja. Dodatan izazov predstavlja i neadekvatnost udžbenika, osobito u srednjim strukovnim školama. Naposljetku, kao izazov se ističe i izostanak poticaja i profesionalne podrške učiteljima i nastavnicima u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje. Navedene izazove sažimaju sljedeći iskazi:

Drugi problem je što se na kritičko mišljenje ponekad gleda negativno, u smislu da narušava „postojeći red“ i da će se učenici stalno „buniti“.

Jako je teško organizirati takvu nastavu u strukovnoj školi kad su pojedini udžbenici zastarjeli (...).

Pedagozi dodatno prepoznaju izazove povezane s obilježjima škole, poput školske kulture i ozračja te ravnatelja i djelatnika škole. Također se ističu izazovi vezani uz obilježja odgojno-obrazovnog sustava i širi društveni kontekst, uključujući krutost sustava odgoja i obrazovanja, društveno-političke okolnosti, utjecaj društvenih mreža, prisutnost zatvorenih tradicionalno-patrijarhalnih sredina te društveni status učiteljske/nastavničke profesije. Izazovi povezani s obilježjima škole i odgojno-obrazovnog sustava te širim društvenim kontekstom prikazani su u sljedećim iskazima pedagoga:

Kultura ustanove, ozračje (škole) ustanove i kolektiva.

Ponekad se takvo poučavanje može pogrešno interpretirati u našem sve konzervativnijem društvu te je „sigurnije“ transmisijsko poučavanje, pogotovo što učitelji i stručni suradnici nemaju podršku sustava.

Pedagozi su predložili i moguća rješenja za neke od prepoznatih izazova. Naglašavaju da uspješna implementacija poučavanja za kritičko mišljenje počiva na pružanju sustavne stručne podrške učiteljima/nastavnicima. Prvenstveno smatraju da promjene trebaju početi na fakultetima koji obrazuju nastavnike svih profila te da je na takvim studijima potrebno uvesti poučavanje za kritičko mišljenje kao obvezni nastavni predmet. Uz navedeno, smatraju da je ključno osigurati dodatno didaktičko-metodičko obrazovanje za učitelje, nastavnike i stručne suradnike na fakultetima, pri čemu edukaciju trebaju provoditi iskusni nastavnici s praktičnim iskustvom. Pedagozi naglašavaju da visoko obrazovanje treba biti usklađeno s ostalim dionicima odgojno-obrazovnog sustava i da se treba prilagođavati na temelju iskustava iz prakse. Uz inicijalno obrazovanje, pedagozi ključnim prepoznaju i kontinuirani rad na osobnom razvoju učitelja/nastavnika te stručnih suradnika. Prema njihovim navodima, potrebno je osigurati kontinuirana stručna usavršavanja za poučavanje kritičkoga mišljenja namijenjena svim odgojno-obrazovnim djelatnicima te raditi na promjeni stavova učitelja/nastavnika o načinima poučavanja i pružanju podrške učiteljima i nastavnicima koji primjenjuju poučavanje za kritičko mišljenje u svojoj praksi. U nastavku su prikazani neki od odgovora na prepoznate izazove:

Visoko obrazovanje – povezati se s ostalim dionicima obrazovanja: ući u praksu (na teren) i temeljem tog iskustva stvarati moguće prijedloge poboljšanja. Studentima fali praktične nastave. Razred nisu vidjeli.

Poučavanje za kritičko mišljenje podrazumijeva kontinuirani rad na osobnoj razini kako kod učitelja, tako i stručnih suradnika. Stoga smatram da je potrebno osigurati kontinuirana stručna usavršavanja na tu temu odgojno-obrazovnih djelatnika.

Treba pomoći nastavnicima i dati podršku onima koji to rade.

Fakulteti mogu i moraju raditi selekciju tko ima znanja, vještina, vrijednosti za rad s djecom!

Potrebna je edukacija učitelja o poučavanju za kritičko mišljenje – potrebno je raditi na promjeni stavova učitelja o načinima poučavanja.

RASPRAVA

Iz dobivenih rezultata vidljivo je da pedagozi koji su sudjelovali u istraživanju poučavanja za kritičko mišljenje smatraju primjenjivim i poželjnim u nastavnoj praksi. Dosadašnja istraživanja pokazala su da pojedine dimenzije poučavanja za kritičko mišljenje, time i poučavanje za kritičko mišljenje, imaju primjenu u nastavnoj praksi te značajno doprinose kvaliteti odgojno-obrazovnoga procesa (Kadrija, Shatri i Këndusi, 2022). Riječ je o aktivnim metodama poučavanja i oblicima rada (Devi, Musthafa i Gustine, 2016; Špoljarić, Radišić i ČuletićČondrić, 2018), aktivnim metodama vrednovanja (Wiyaka, Prastikawati i Adi, 2020) te demokratskom ozračju poučavanja (Turabik i Gün, 2016). Mogućnost primjene poučavanja za kritičko mišljenje potvrđena je u različitim nastavnim predmetima, različitim nastavnim sadržajima te projektnim i izvannastavnim aktivnostima u školama (npr. Bošnjak, 2009; Cáceres, Nussbaum i Ortiz, 2020; Pérez, 2023), pri čemu se opetovano naglašavaju prednosti ovoga pristupa poučavanju. Dodatno, pedagozi prepoznaju svoju ulogu u poticanju i širenju poučavanja za kritičko mišljenje, ne samo izravnim radom s učenicima već i edukacijom učitelja i nastavnika. Iako sudionici istraživanja dominantno percipiraju poučavanje za kritičko mišljenje kao primjenjivo u nastavnoj praksi, ističu važnost izbjegavanja nekritičke primjene ovoga pristupa. Vrijedno je pritom istaknuti da kritička primjena poučavanja za kritičko mišljenje zahtijeva promišljen, selektivan i prilagođen pristup koji podrazumijeva prilagodbu kontekstu i razvojnim fazama učenika te postupnost u primjeni.

Pedagozi su prepoznali i istaknuli različite čimbenike primjene poučavanja za kritičko mišljenje. Neke od njih, a posebno one koji se odnose na obilježja učitelja/nastavnika koje su istaknuli pedagozi, naglašavaju i autori koji se bave poučavanjem kritičkoga mišljenja. Grozdanić (2009) primjerice ističe da je ključni preduvjet za primjenu poučavanja kritičkoga mišljenja upravo osposobljavanje učitelja i nastavnika za takav način poučavanja. Autori također naglašavaju važnost kompetencija za poučavanje kritičkoga mišljenja, posebice razvijenost kompetencije kritičkoga mišljenja kod učitelja/nastavnika (Bubnys, Mróz i Zsigmond, 2023; Buchberger, 2023b; Ennis, 2011; Grozdanić, 2009) te posjedovanje didaktičkih i metodičkih znanja i vještina potrebnih za primjenu ovoga pristupa (Bošnjak, 2009; Buchberger, 2023a; Warburton i Toff, 2005).

Zanimljivo je primijetiti da pedagozi većinu navedenih čimbenika primjene poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi ujedno prepoznaju kao glavne izazove, što potvrđuju i rezultati drugih istraživanja. Rezultati dosljedno upućuju na potrebu za dodatnim osnaživanjem učitelja/nastavnika kada je riječ o primjeni poučavanja za kritičko mišljenje. Istraživanja primjerice pokazuju da nastavnici često ne posjeduju dostatna znanja i vještine za poučavanje kritičkoga mišljenja (Buchberger, 2023a; Defianty i Wilson, 2022; Muhammad, 2020; Stapleton, 2011; Kanmaz, 2022) kao ni didaktičko-metodičke kompetencije općenito (Buchberger, 2023a). Autori se stoga slažu da bi (budući) učitelji/nastavnici u okviru inicijalnoga obrazovanja ili dodatnoga usavršavanja trebali biti educirani o tome kako poučavati za kritičko mišljenje (Grozđanić, 2009; Warburton i Toff, 2005). Navedeni rezultati jasno upućuju na potrebu za dodatnim obogaćivanjem programa inicijalnoga obrazovanja nastavnika, osobito u području poučavanja za kritičko mišljenje. Naposljetku, valja naglasiti da pedagozi, jednako kao i učitelji/nastavnici, prepoznaju važnost selekcije kandidata na nastavničkim studijima te kvalitetnoga inicijalnog obrazovanja nastavnika kao jedne od najvažnijih komponenti u implementaciji poučavanja za kritičko mišljenje u odgojno-obrazovnu praksu (Buchberger, 2023a).

Osim obilježja učitelja/nastavnika, rezultati istraživanja pokazali su da su neki od izazova u provedbi poučavanja za kritičko mišljenje povezani s obilježjima učenika, poput nedostatka osnovnoga razumijevanja gradiva te nedostatka motivacije i interesa (Buchberger, 2023a; Ridwan i sur., 2022). Prema mišljenju pedagoga, dodatni izazov u razvoju kritičkoga mišljenja kod učenika s teškoćama predstavlja prilagodba nastavnih aktivnosti tako da uključuju učenike različitih sposobnosti i razina postignuća. Istodobno, nastavnici trebaju osigurati podržavajuće i tolerantno okruženje u kojem svi učenici mogu slobodno izražavati vlastita mišljenja i postavljati pitanja (Buchberger, Bolčević i Kovač, 2017). Dodatni izazovi u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje povezani su s različitim obilježjima poučavanja, koje i sami učitelji/nastavnici prepoznaju kao zahtjevne. Posebno se ističe potreba za dodatnim angažmanom, kao i za dodatnim vremenom i pripremom koje je potrebno uložiti u primjenu poučavanja za kritičko mišljenje (Buchberger, 2023a; Willingham, 2003; Ridwan, 2022). Pokazalo se da su učitelji/nastavnici često ograničeni nastavnim planom i programom te pritiskom da prate njegov zadan ritam (Kanzmaz, 2020), pri čemu je dodatni izazov kurikulum opterećen nastavnim gradivom koje je potrebno obraditi. Uz to se ističu i nepredvidivost tijeka poučavanja te neprilagođenost poučavanja za kritičko mišljenje određenim nastavnim predmetima, osobito novim nastavnim predmetima i sadržajima (Buchberger, 2023a). Primjenu poučavanja za kritičko mišljenje također mogu otežati veliki i heterogeni razredni odjeli (Buchberger, 2023a; Kanmaz, 2022). Pedagozi prepoznaju i izazove povezane s obilježjima škole, poput školske kulture i ozračja te vodstva i djelatnika škole. Također se ističu izazovi koji proizlaze iz obilježja odgojno-obrazovnoga sustava i širega društvenog konteksta. Navedeni izazovi ranije su obrađeni u novijim istraživanjima na nacionalnoj, ali i na globalnoj razini (Buchberger, 2023a).

Međutim, iako pedagozi u svojim odgovorima općenito prepoznaju i ističu primjenjivost i važnost primjene poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi, njihovim iskazima potre-

bno je pristupiti s oprezom zbog uskoga shvaćanja i različitoga poimanja kritičkoga mišljenja i poučavanja za kritičko mišljenje. Usko shvaćanje očituje se u svođenju navedenih koncepata isključivo na traženje primjera i mišljenja od učenika te poticanje učenika na razmišljanje o određenim nastavnim temama, čime se zanemaruje njihova višedimenzionalnost i složenost. Stoga je važno istaknuti potrebu za daljnjim stručnim usavršavanjem pedagoga u području poučavanja za kritičko mišljenje.

ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje omogućilo je uvid u percepcije pedagoga o poučavanju za kritičko mišljenje, njegovoj primjenjivosti i primjeni, kao i izazovima vezanima uz njegovu primjenu u nastavnoj praksi. Istraživanje doprinosi boljem razumijevanju kritičkoga mišljenja i poučavanja za kritičko mišljenje, posebice u kontekstu razmatranja uloge pedagoga u tome procesu, koji u našem nacionalnom okviru još nije dovoljno istražen. Unatoč značajnom doprinosu istraživanja, u obzir treba uzeti i njegova ograničenja, prvenstveno metodološke prirode. Važno je napomenuti da je istraživanje utemeljeno na generičkom modelu poučavanja za kritičko mišljenje (Buchberger, 2023b), uz izostanak naglašavanja specifičnosti pojedine razine i vrste obrazovanja. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku sudionika državnoga stručnog skupa, što ograničava mogućnost generalizacije dobivenih zaključaka. Također, iako su uložena nastojanja da se osigura sadržajna valjanost istraživanja, iskazi pedagoga otkrivaju usko shvaćanje i različito poimanje koncepata kritičkoga mišljenja i poučavanja za kritičko mišljenje, stoga je iskaze sudionika istraživanja potrebno interpretirati s oprezom. Važno je napomenuti da korištenje manjega broja pitanja otvorenoga tipa ograničava opseg i dubinu prikupljenih podataka, što rezultira ograničenim razumijevanjem primjenjivosti i izazova u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje u nastavnoj praksi. Ovo istraživanje pruža određene smjernice za implementaciju poučavanja za kritičko mišljenje, ali također predstavlja poziv za daljnja istraživanja u ovom području, osobito ona usmjerena pedagogima kao važnim dionicima u primjeni poučavanja za kritičko mišljenje u odgojno-obrazovnoj praksi.

LITERATURA

- Álvarez-Álvarez, C. i Pascual-Díez, J. (2014). Aportaciones de un club de lectura escolar a la lectura por placer. *El profesional de la información*, 23(6), 625–631. <http://dx.doi.org/10.3145/epi.2014.nov.10>
- Anderson, L. W. i Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.
- Bezinović, P., Marušić, I. i Ristić Dedić, Z. (2012). *Opažanje i unapređivanje školske nastave*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO), Institut za društvena istraživanja.
- Bianchi, G., Pisiotis, U. i Cabrera Giraldez, M. (2022). *GreenComp – Europski okvir kompetencija za održivost*. Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije. doi:10.2760/13286, JRC128040.
- Bloom, B. (1956). *Taxonomy of educational objectives, handbook I: The cognitive domain*. New York: David McKay.
- Bognar, L. i Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bošnjak, Z. (2009). Primjena konstruktivističkog poučavanja i kritičkog mišljenja u srednjoškolskoj nastavi sociologije: pilot-istraživanje. *Revija za sociologiju*, 40 (3–4), 257–277.
- Bubnys, R., Mróz, A. i Zsigmond, I. (2023). Critical Thinking as a key competence and the factor of self-development of the modern teacher. *Labor Et Educatio*, 11, 41–54. <https://doi.org/10.4467/25439561le.23.004.19209>
- Buchberger, I. (2020). *Kako poučavati za kritičko mišljenje? Priručnik za razvoj i jačanje kompetencija poučavanja nastavnika i edukatora*. [https://www.efri.uniri.hr/upload/Centar%20za%20karijere%202022/Buchberger-Kako_pou%C4%8Dovati_za_kriti%C4%8Dko_mi%C5%A1ljenje-Priru%C4%8Dnik_\(2020\).pdf](https://www.efri.uniri.hr/upload/Centar%20za%20karijere%202022/Buchberger-Kako_pou%C4%8Dovati_za_kriti%C4%8Dko_mi%C5%A1ljenje-Priru%C4%8Dnik_(2020).pdf)
- Buchberger, I. (2022). Konstrukcija i validacija Upitnika o poučavanju za kritičko mišljenje: Preliminarno istraživanje. *Metodički ogled: časopis za filozofiju odgoja*, 29(1), 257–285.
- Buchberger, I. (2023a). Dobrobit, izazovi i načini unapređenja poučavanja za kritičko mišljenje. *Odgojno-obrazovne Teme*, 6(1), 7–26. <https://doi.org/10.53577/ooot.6.1.1>
- Buchberger, I. (2023b). *Kritičko mišljenje: peace, love & rock and roll: priručnik za edukatore*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Udruga za razvoj visokoga školstva Universitas.
- Buchberger, I., Bolčević, V. i Kovač, V. (2017). Kritičko mišljenje u obrazovanju: dosadašnji doprinosi i otvoreni smjerovi. *Metodički ogledi*, 24(1), 129. <https://doi.org/10.21464/mo45.124.109129>
- Cáceres, M., Nussbaum, M. i Ortiz, J. (2020). Integrating critical thinking in to the classroom: A teacher's perspective. *Thinking Skills and Creativity*, 37, 100674. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100674>
- Defianty, M. i Wilson, K. (2022). Critical thinking in ELT: Indonesian teachers' understanding and practice ten years down the track. *IJEE: Indonesian Journal of English Education*, 9(1), 120–139. <https://doi.org/10.15408/ijee.v9i1.26673>
- Devi, A. P., Musthafa, B. i Gustine, G. (2016). Using cooperative learning in teaching critical thinking in reading. *English Review: Journal of English Education*, 4(1), 1. <https://doi.org/10.25134/erjee.v4i1.310>

- EHEA Ministerial Conference. (2024). *Tirana Communiqué*. Tirana: Bologna Follow-up Group. Dostupno na: <https://eha2024tirane.al/wp-content/uploads/2024/05/Tirana-Communique.pdf>
- Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. Dostupno na: https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty-documents/robert-ennis/thenatureofcriticalthinking_51711_000.pdf
- Europska komisija, EACEA i Eurydice (2016). *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education: Overview of education policy developments in Europe following the Paris Declaration of 17 March 2015*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ebbab0bb-ef2f-11e5-8529-01aa75ed71a1>
- Europska komisija (2020a). *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija o uspostavi europskog prostora obrazovanja do 2025*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0625>
- Europska komisija (2020b). *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija. Program vještina za Europu za održivu konkurentnost, socijalnu pravednost i otpornost*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0274&from=EN>
- Europska komisija (2020c). *Akcijski plan za digitalno obrazovanje 2021.–2027. Prilagodba obrazovanja i osposobljavanja digitalnom dobu. Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija*. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0624>
- Grozdanić, V. (2009). Poučavanje i evaluacija kritičkog mišljenja, *Napredak*, 150(3–4), 380–424.
- Kadrija, R., Shatri, Z. G. i Këndusi, V. V. (2022). Effects of critical thinking implementation on enhancing of teaching quality. *Journal of Educational and Social Research*, 12(6), 236. <https://doi.org/10.36941/jesr-2022-0159>
- Kanmaz, A. (2022). Middle school teachers' critical thinking skills and awareness towards teaching critical thinking skills. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 9(4), 1648–1671.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa [MZOŠ] (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Dostupno na: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta [MZOS] (2015). *Nove boje znanja: strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Strategija%20obrazovanja,%20znanosti%20i%20tehnologije.pdf>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2023a). *Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/AkcijskiNacionalniPlan//Nacionalni-plan-razvoja-sustava-obrazovanja-za-razdoblje-do-2027.pdf>
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja [MZO] (2023b). *Eksperimentalni kurikulum nastavnoga predmeta Svijet i ja za osnovne škole*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole/Cjelodnevna-skola//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnoga-predmeta-Svijet-i-ja-za-osnovne-skole.pdf>

- Miliša, Z. i Ćurko, B. (2010). Odgoj za kritičko mišljenje i medijska manipulacija. *Medianali*, 4 (7), 57–72.
- Muhammad, A. E. (2020). Critical Thinking as a dimension of Constructivist learning in Social Studies Education: A Study of Teachers' Attitudes in Secondary education. *Journal of Studies in Education*, 10(2), 1–20. <https://doi.org/10.5296/jse.v10i2.16763>
- Nacionalna razvojna strategija Republike Hrvatske do 2030. godine (2021). NN 13/2021. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_13_230.html
- Pejić Papak, P., Vujičić, L. i Ivković, Ž. (2017). Project Activities and Encouraging Critical Thinking: Exploring Teachers' Attitudes. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(3), 27–46. <https://doi.org/10.26529/cepsj.285>
- Pérez, E. N. (2023). Critical Thinking Skills in Elementary School Learners and the Task-Based Language Teaching Approach: A Systematic Literature review. *Revista Educación*. <https://doi.org/10.15517/revedu.v47i1.49921>
- Ridwan, M. R., Retnawati, H., Hadi, S. i Jailani, J. (2022). Teachers' Perceptions in Applying Mathematics Critical Thinking Skills for Middle School Students: A case of phenomenology. *Anatolian Journal of Education*, 7(1), 1–16. <https://doi.org/10.29333/aje.2022.711a>
- Rijavec, M., Jurčec, L. i Pavlović, V. (2019). Školski volonteri: dobrobiti volontiranja u školama. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Stapleton, P. (2011). A survey of attitudes towards critical thinking among Hong Kong secondary school teachers: Implications for policy change. *Thinking Skills and Creativity*, 6(1), 14–23. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2010.11.002>
- Špoljarić, M., Radišić, B. i Čuletić Čondrić, M. (2018). Analiza uspjeha studenata i njihovi stavovi nakon primjene ERR okvira. *Acta mathematica Spalatensis. Series didactica*, 1(1), 75–88. <https://doi.org/10.32817/amssd.1.1.8>
- Topolovčan, T., i Matijević, M. (2017). Critical Thinking as a Dimension of Constructivist Learning: Some of the Characteristics of Students of Lower Secondary Education in Croatia. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 7(3), 47–66. <https://doi.org/10.26529/cepsj.287>
- Topolovčan, T., Rajić, V. i Matijević, M. (2017). *Constructivist teaching: Theory and empirical research*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tran, Y. i Tran, T. M. H. (2022). Promoting Critical Thinking Ability for High School Students Through Debating Activities. *Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics*, 4(2), 27–43. doi:10.32996/jeltal.2022.4.2.3.
- Turabik, T. i Gün, F. (2016). The Relationship between Teachers' Democratic Classroom Management Attitudes and Students' Critical Thinking Dispositions. *Journal of Education and Training Studies*, 4(12). <https://doi.org/10.11114/jets.v4i12.1901>
- UNESCO (2020). *Education for Sustainable Development: A roadmap*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802.locale=en>
- UNESCO (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Paris: UNESCO. Dostupno na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>

- UNESCO (2023). *Education in the age of artificial intelligence*. Paris: UNESCO. Dostupno na: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387029_eng
- Vijeće Europske unije (2016). *Zaključci Vijeća o razvoju medijske pismenosti i kritičkog mišljenja putem obrazovanja i osposobljavanja*. Dostupno na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XG0614\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XG0614(01))
- Vijeće Europske unije (2018). *Preporuka Vijeća o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje*. Dostupno na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))
- Vijeće Europske unije (2020). *Zaključci Vijeća o medijskoj pismenosti u svijetu koji se neprestano mijenja*. Dostupno na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0609\(04\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0609(04))
- Vijeće Europske unije (2022). *Preporuka Vijeća o učenju za zelenu tranziciju i održivi razvoj*. Dostupno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9242-2022-INIT/en/pdf>
- Vincent-Lancrin, S., González-Sancho, C., Bouckaert, M., De Luca, F., Fernández-Barrerra, M., Jacotin, G., Urgel, J. i Vidal, Q. (2019). Fostering students' creativity and critical thinking: What it means in School. Educational Research and Innovation. U: *OECD Publishing eBooks*. <https://eric.ed.gov/?id=ED598767>
- Warburton, E. i Toff, B. (2005). The effect of perceived learner advantages on teachers' beliefs about critical thinking activities. *Journal of Teacher Education*, 56(1), 24–33.
- Willingham, D. T. (2003.) *Students remember... What They Think About*. American Educator.
- Wiyaka, W., Prastikawati, E. F. i Adi, A. P. K. (2020). Higher-Order Thinking Skills (HOTS)-based Formative Assessment: a proposed model for language learning assessment. *Vision: Journal for Language and Foreign Language Learning/Vision*, 9(2), 115–130. <https://doi.org/10.21580/vjv9i25859>

TEACHING FOR CRITICAL THINKING IN EDUCATIONAL PRACTICE: THE PERSPECTIVE OF PEDAGOGUES

Abstract

The aim of this paper is to gain insight into educators' perceptions of teaching for critical thinking as a modern approach to education. A total of 172 educators participated in the study, responding to open-ended questions related to the applicability of critical thinking in teaching practice and the challenges associated with its implementation. A thematic analysis of the qualitative data collected from the open-ended questions was conducted. The research results indicate that, in general, educators consider teaching for critical thinking to be applicable in educational practice. Moreover, the findings show that teaching for critical thinking is implemented in schools, but its application depends on various factors, such as the characteristics of teachers, students, schools, and the teaching process. Although the research highlights numerous challenges in the implementation of teaching for critical thinking in educational practice, it also suggests ways to overcome these challenges, significantly contributing to the development and more successful implementation of critical thinking instruction in teaching practice.

Keywords: *critical thinking competency, teacher, educator, pedagogue, teaching for critical thinking*